

КОМПОНЕНТИ, КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Аргументовано необхідність формування соціокультурної компетентності майбутніх бакалаврів іноземної мови як основи фахової підготовки студентів цієї спеціальності у закладах вищої освіти. Зважаючи на складність та багатогранність означеного феномену, актуалізовано проблему уточнення компонентно-критеріальної структури, показників та рівнів сформованості соціокультурної компетентності майбутніх бакалаврів іноземної мови. Констатовано, що всі компоненти соціокультурної компетентності майбутніх бакалаврів іноземної мови мають відповідні критерії, кожен з яких об'єднує сукупність показників.

Базуючись на аналізі наукової літератури, сучасних вимогах до фахової підготовки майбутніх бакалаврів іноземної мови, визначено чотири компоненти соціокультурної компетентності: мотиваційно-аксіологічний, лінгвістичний, комунікативно-діяльний, культурологічний. Критеріями соціокультурної компетентності майбутніх бакалаврів іноземної мови є такі її розпізнавальні ознаки, на основі яких визначається та оцінюється міра сформованості кожного її складника – компонента.

Встановлено, що основними чинниками, які дають змогу встановити сформованість соціокультурної компетентності майбутніх бакалаврів іноземної мови, є сукупність якісних ознак, цілей, мотивів, інтересів, установок, спрямованості професійних знань, навичок і вмій, професійно-особистісних якостей і рівня розвитку самооцінки та самоświadомості майбутнього філолога, що формуються у студентів у процесі фахової підготовки.

Обґрунтовані критерії та показники дали змогу охарактеризувати чотири рівні сформованості соціокультурної компетентності майбутніх бакалаврів іноземної мови: високий, достатній, задовільний та низький. Означені рівні вимірювалися із застосуванням коефіцієнта успішності формування соціокультурної компетентності (СКК) майбутніх бакалаврів іноземної мови.

Ключові слова: соціокультурна компетентність, структура, компонент, критерій, показник, майбутні бакалаври іноземної мови.

Вища освіта в сучасних умовах соціокультурного розвитку України стикається з такими труднощами та проблемами:

- орієнтація підготовки майбутніх фахівців на опанування конкретних професійних умінь і навичок;
- необхідність підвищення й збереження якості викладання з урахуванням орієнтації професійної підготовки на сучасні освітні умови та вимоги до випускників вищої школи;
- забезпечення адекватності навчальних програм та їх диференціації згідно з вимогами до професійної компетентності майбутніх фахівців;
- складність працевлаштування випускників;
- забезпечення рівноправного доступу студентів до міжнародного співробітництва у галузі професійної освіти та ін.

Водночас заклади вищої освіти (ЗВО) в Україні, які здійснюють підготовку майбутніх бакалаврів іноземної мови, мають безліч проблем, які треба вирішувати незалежно від Болонського процесу:

- збільшення розриву між освітянами та роботодавцями у контексті вимог до компетентності й практичної підготовки випускників;
- недостатня автономія у ЗВО, що ускладнює систематичне оновлення змісту навчання згідно із сучасними вимогами до фахівців;
- проблема активної комунікації в міжнародному співробітництві.

Окреслені чинники детермінують необхідність формування соціокультурної компетентності майбутніх бакалаврів іноземної мови як основи фахової підготовки студентів цієї спеціальності у ЗВО. Зважаючи на складність та багатогранність означеного феномену, актуалізується проблема дослідження структури соціокультурної компетентності з метою уточнення компонентів, критеріїв, показників та рівнів.

Проблема формування соціокультурної компетентності розглядалася в багатьох працях вітчизняних та закордонних дослідників (О. Бирюк [2], Л. Вольнова [3], І. Закір'янова [4; 5], О. Калінін [6], О. Квасник [7], М. Максимець [8], Т. Мельник [9], Г. Чистяков [10] та ін.). Проте встановлення чіткої критеріально-компонентної структури результатів підготовки майбутніх бакалаврів іноземної мови, що дає змогу встановити сформованість соціокультурної компетентності у них, потребує більш ґрунтовного дослідження.

Мета статті – аналіз структури соціокультурної компетентності майбутніх бакалаврів іноземної мови.

Процес пошуку та перевірки на практиці сукупності критеріїв та показників професійної підготовки фахівців передбачає здійснення аналізу наявних підходів до розуміння їх сутності. Вивчення проблеми критеріїв у педагогічних дослідженнях показало наявність декількох основних підходів до їх розуміння.

У педагогічній та психологічній довідковій літературі термін “критерій” (від грец. *kriterion* – засіб судження) визначається як мірило для визначення; оцінка предмета, явища; ознака, взята за основу класи-

фікації [8]; підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось; мірило, мірка [6]; стандарт, виходячи з якого можуть прийматися рішення, визначатися оцінки або класифікація; рівень досягнень, який визначається метою, за ступенем наближення до якої оцінюється прогрес [7], та ін.

Термін “показник” у новому Тлумачному словнику української мови визначається як свідчення, доказ, ознака чого-небудь; наочні дані про результати якоїсь роботи, якогось процесу; дані про досягнення чого-небудь.

Водночас дослідники часто використовують поняття “критерій” і “показник” як ідентичні. Так, наприклад, П. Вольнова [3], розглядаючи проблему оптимізації навчання у вищій школі, під критерієм розуміє показник, на підставі якого можна судити про ефективність процесу [3, с. 138]. Натомість В. Калінін [4], досліджуючи проблему взаємозв'язку критеріїв і показників, уважає, що кожен показник передбачає визначення відповідних йому критеріїв. Своєю чергою, М. Максимець [8] відзначає, що критерій поєднує у собі сукупність основних показників, які розкривають певний рівень якого-небудь явища.

Ураховуючи різні точки зору дослідників та визначення, які наводяться в педагогічній та психологічній науковій літературі, вважаємо, що показниками соціокультурної компетентності майбутніх бакалаврів іноземної мови доречно розглядати певну сукупність ознак. Такі ознаки дають змогу зробити висновок про ступінь відповідності цілей, мотивів, інтересів, установок, спрямованості, професійних знань, навичок та вмінь, професійно-особистісних якостей і рівня розвитку самооцінки та самосвідомості майбутнього філолога, що формуються в процесі фахової підготовки, вимогам професійної діяльності. Критеріями соціокультурної компетентності майбутніх бакалаврів іноземної мови визначаємо такі її розпізнавальні ознаки, на основі яких визначається та оцінюється міра сформованості її компонентів.

У нашому дослідженні всі компоненти соціокультурної компетентності майбутніх бакалаврів іноземної мови мають відповідні критерії, кожен з яких складається із сукупності показників. Для визначення рівнів сформованості кожного компонента за уточненими критеріями та відповідними показниками розроблено спеціальні діагностичні методики. Їх використання дає можливість спрогнозувати ефективність виконання професійних завдань майбутніми бакалаврами іноземної мови в сучасних умовах розвитку освітнього та фахового простору.

Базуючись на аналізі наукової літератури та сучасних вимогах до фахової підготовки майбутніх бакалаврів іноземної мови, компонентами соціокультурної компетентності визначено: мотиваційно-аксіологічний, лінгвістичний, комунікативно-діяльнісний, культурологічний.

Мотиваційно-аксіологічний компонент соціокультурної компетентності майбутніх бакалаврів іноземної мови відображає особистісне ставлення студентів до іншомовної культури. Сформованість цього компонента свідчить про усвідомлення майбутніми фахівцями цінностей іноземної культури, мотивацію до оволодіння соціокультурним контекстом іноземної мови та культури іншого народу.

Лінгвістичний компонент соціокультурної компетентності майбутніх бакалаврів іноземної мови визначається за такими характеристиками:

- відображає сформованість у студентів сукупності знань мовних особливостей представників різних країн, поколінь, суспільних груп, діалектів;
- свідчить про наявність соціокультурних знань;
- об'єднує знання безеквівалентної лексики, фонових слів, мовних і національних реалій та володіння ідіомами, фразеологізмами, лексичними одиницями із соціально-культурною семантикою;
- презентує вміння вибирати культурно значущі лексичні одиниці відповідно до змісту висловлювання та ситуації міжкультурного спілкування.

Сформованість комунікативно-діялісного компонента соціокультурної компетентності майбутніх бакалаврів іноземної мови визначається за такими ознаками:

- соціально та культурно зумовлений сценарій, національно специфічні моделі поведінки з використанням комунікативної техніки, прийнятої у культурі країни, мова якої вивчається;
- досвід спілкування (стиль спілкування, адекватне трактування явищ іншомовної культури);
- володіння способами застосування мови (адекватне вживання національно маркованої лексики в іноземній мові в різних сферах міжкультурного спілкування) тощо.

Культурологічний компонент соціокультурної компетентності майбутніх бакалаврів іноземної мови:

- характеризується сформованими знаннями студентів традицій, звичаїв народу, мова якого вивчається;
- об'єднує географічні назви міст, національних парків і природних заповідників, розташованих на території іншої країни; свята, прізвиська відомих людей, які зробили внесок у розвиток країни; художні твори та імена літературних героїв; специфічні для цієї країни ігри та іграшки, популярні видання (газети, журнали), теле- і радіопередачі та ін.;
- містить усвідомлені знання про особливості повсякденного життя, рівень добробуту населення, основні цінності й типові для членів даного суспільства оцінки, досягнення в різних галузях (наука, мистецтво, медицина), політичний лад, національну кухню тощо.

Обґрунтовані критерії та показники дали змогу охарактеризувати чотири рівні сформованості соціокультурної компетентності майбутніх бакалаврів іноземної мови: високий, достатній, задовільний та низький. Означені рівні вимірювалися з використанням коефіцієнта успішності формування соціокультурної

компетентності (СКК) майбутніх бакалаврів іноземної мови, з використанням формули, запропонованої В. Баркасі [1]: $СКК = n/m$, де n – фактична сума балів, одержана за показниками; m – максимально можлива сума балів за показниками. Таким чином, визначені коефіцієнти для кожного рівня мали такі значення:

- високий рівень – 0,88 й вище;
- достатній рівень – від 0,75 до 0,87;
- задовільний рівень відповідає значенням коефіцієнта успішності від 0,68 до 0,74;
- низький – відповідає значенням коефіцієнта успішності до 0,67.

Такий підхід дав змогу простежити динаміку сформованості соціокультурної компетентності майбутніх бакалаврів іноземної мови за визначеними критеріями та показниками. Для забезпечення формування досліджуваної компетентності використовувалися авторські розробки навчально-методичного забезпечення для реалізації педагогічних умов і структурно-функціональної моделі.

Висновки. Отже, у межах дослідження соціокультурну компетентність майбутніх бакалаврів іноземної мови структуровано на компоненти. Базуючись на аналізі наукової літератури, сучасних вимогах до фахової підготовки майбутніх бакалаврів іноземної мови, компонентами соціокультурної компетентності визначено: мотиваційно-аксіологічний, лінгвістичний, комунікативно-діяльнісний, культурологічний. Кожен із компонентів можна охарактеризувати за відповідними загальними ознаками – критеріями. Для більш глибокого, якісного аналізу кожного компонента використовувалася сукупність показників, що давало змогу визначити сформованість досліджуваної компетентності за чотирма рівнями.

Перспективу подальших розвідок у цьому напрямі вбачаємо у дослідженні соціально-культурних передумов модернізації професійної підготовки майбутніх бакалаврів іноземної мови в умовах оновлення педагогічної освіти.

Використана література:

1. Баркасі В. В. Формування професійної компетентності в майбутніх учителів іноземних мов : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2004. 20 с.
2. Бирюк О. В. Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів засобами англійськомовних публіцистичних текстів. *Вісник Житомирського педагогічного університету*. 2003. № 12. С. 157–159.
3. Вольнова Л. М. Соціокультурна компетентність як складова підготовки студентів – майбутніх фахівців системи діяльності «людина – людина». *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2009. Вип. 28(52). С. 137–145.
4. Закір'янова І. А. Динаміка соціокультурної компетентності майбутніх педагогів. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*. 2002. Вип. 21. С. 183–189.
5. Закір'янова І. А. Формування соціокультурної компетентності у майбутніх учителів іноземної мови в процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2006. 23 с.
6. Калінін В. О. Особливості формування соціокультурної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови у процесі професійно-педагогічної підготовки. *Вісник Житомирського педагогічного університету*. 2003. № 12. С. 154–156.
7. Квасник О. В. Соціокультурна компетентність як провідний чинник адаптації майбутнього інженера у професійній сфері. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2000. № 4. С. 115–121.
8. Максимець М. Формування соціокультурної компетенції у процесі вивчення іноземної мови. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2006. Вип. 21. С. 211–218.
9. Мельник Т. Соціокультурна компетентність майбутнього словесника крізь призму суміжних наук. *Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. Педагогічні науки*. 2010. № 22(209). С. 45–52.
10. Чистякова Г. М. До питання щодо формування соціокультурної компетенції в іноземних студентів-нефілологів на базі наукового стилю. *Сучасна україністика: наукові парадигми мови, історії, філософії* : зб. ст. III Міжнар. наук. конф., м. Херсон, 17–19 травня 2012 р. Харків : ХНЕУ, 2012. С. 442–446.

References:

1. Barkasi, V.V. (2004). Formuvannya profesiinoi kompetentnosti v maibutnix uchyteliv inozemnykh mov [Formation of professional competence of future teachers of foreign languages]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odessa [in Ukrainian].
2. Byriuk, O.V. (2003). Formuvannya sotsiokulturnoi kompetentsii maibutnix uchyteliv zasobamy anhlomovnykh publitsystychnykh tekstiv [Formation of socio-cultural competence of future teachers by means of English-language non-fiction texts]. *Visnyk Zhytomyrskoho pedahohichnoho universytetu – Zhytomyr Pedagogical University Journal*, 12, 157-159 [in Ukrainian].
3. Volnova, L.M. (2009). Sotsiokulturna kompetentnist yak skladova pidhotovky studentiv – maibutnix fakhivtsiv systemy diialnosti «liudyna– liudyna» [Sociocultural competence as a component of training of students – future specialists of the system of activity «human-human»]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Dragomanova – Scientific Journal of the National Pedagogical Dragomanov University*, issue 28 (52), 137-145 [in Ukrainian].
4. Zakirianova, I.A. (2002). Dynamika sotsiokulturnoi kompetentnosti maibutnix pedahohiv [Dynamics of sociocultural competence of future educators]. *Teoretychni pytannia kultury, osvity ta vykhovannia – Theoretical issues of culture, education and upbringing*, issue 21, (pp. 183-189). Kyiv: Vyd. tsentr KDLU [in Ukrainian].
5. Zakirianova, I.A. (2006). Formuvannya sotsiokulturnoi kompetentnosti u maibutnix vchyteliv inozemnoi movy v protsesi profesiinoi pidhotovky [Forming sociocultural competence of future teachers of the foreign languages in the process of professional training]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
6. Kalinin, V.O. (2003). Osoblyvosti formuvannya sotsiokulturnoi kompetentsii maibutnoho vchytelia inozemnoi movy u protsesi profesiino-pedahohichnoi pidhotovky [Peculiarities of formation of sociocultural competence of future teachers of the foreign languages in the process of vocational and pedagogical training]. *Visnyk Zhytomyrskoho pedahohichnoho universytetu – Zhytomyr Pedagogical University Journal*, 12, 154-156. [in Ukrainian].

7. Kvasnyk, O.V. (2000). Sotsiokulturna kompetentnist yak providnyi chynnyk adaptatsii maibutnoho inzhenera u profesiinii sferi [Sociocultural competence as a leading factor in the adaptation of a future engineer in the professional field]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnyimi systemamy: filosofii, psykholohiia, sotsiolohiia – Theory and Practice of Social Systems Management: Philosophy, Psychology, Pedagogy, Sociology*, 4, 115-121 [in Ukrainian].
8. Maksymets, M. (2006). Formuvannia sotsiokulturnoi kompetentsii u protsesi vyvchennia inozemnoi movy [Formation of sociocultural competence in the process of studying foreign language]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia pedahohichna – Lviv University Journal. Pedagogical Series*, issue 21, 211-218 [in Ukrainian].
9. Melnyk, T. (2010). Sotsiokulturna kompetentnist maibutnoho slovesnyka kriz pryzmu sumizhnykh nauk [Sociocultural competence of the future philologist through the prism of related sciences]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu im. T. Shevchenka. Ser.: Pedahohichni nauky. – Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University. Series: Pedagogical Sciences*, 22 (209), 45-52 [in Ukrainian].
10. Chystiakova, H.M. (2012). Do pytan shchodo formuvannia sotsiokulturnoi kompetentsii v inozemnykh studentiv-nefilolohiv na bazi naukovooho styliu [Issues concerning the formation of sociocultural competence in foreign non-philological students based on scientific style]. *Suchasna ukrainistyka: naukovy paradyhmy movy, istorii, filosofii – Modern Ukrainian Studies: Scientific Paradigms of Language, History, Philosophy: Proceedings of the III International Scientific Conference*, (pp. 442-446). Kharkiv: KhNEU [in Ukrainian].

Fodor K. Y., Lizak L. M. Components, criteria, indicators and levels of sociocultural competence of future bachelors of arts in foreign languages

In the article the necessity of forming sociocultural competence of future bachelors of arts in foreign languages is stated as a basis for professional preparation of students of this specialty in higher educational institutions. Considering the complexity and versatility of this phenomenon, the problem of clarifying the component-criterion structure, the indicators and the levels of sociocultural competence of future bachelors of arts in foreign language is actualized. Moreover, all components of the sociocultural competence of future bachelors of arts in foreign languages are proved to have relevant criteria, each of which combines a set of indicators.

Based on the results of the analysis of scientific literature and modern requirements for professional training of future bachelors of arts in foreign languages four components of sociocultural competence are highlighted, i.e. motivational-axiological, linguistic, communicative-activity and cultural.

The criteria for the socio-cultural competence of future bachelors of arts in foreign languages are those distinctive features, on the basis of which the degree of formation of each of its components is determined and evaluated.

It is pointed out that the main factors allowing to establish the socio-cultural competence of future bachelors of arts in foreign languages are a set of qualitative traits, goals, motives, interests, attitudes, the orientation of professional knowledge, skills and abilities, professional and personal qualities and the level of development of self-esteem and self-awareness of a future philologist, formed in the process of students' professional preparation.

The substantiated criteria and indicators made it possible to characterize the four levels of socio-cultural competence of future bachelors of arts in foreign languages, that is high, sufficient, satisfactory and low. These levels were measured using the success rate of forming sociocultural competence of future bachelors of arts in foreign languages.

Key words: *sociocultural competence, structure, component, criterion, indicator, future bachelors of arts in foreign languages.*